

NYOLC ÉS FÉL

Kedves Áprilka!

Azon a napon, amikor Václav Havel urat köztársaságunk elnökévé választották, amikor a lelkesedés átszakította a gátakat, és a könnypatakoktól emelkedett a Moldva vízállása, a Királyok útján sétáltam, amely úgy tele volt ragasztgatva, és úgy össze volt firkálva, hogy nem maradt egy tényszerű szabad falfelület, egy darabka szabad kirakatüveg sem, amelyen megszállott diákok ne amellet korteskedtek volna, hogy egy hozzájuk hasonló fiatalember legyen az elnök, olyan ember, aki nemcsak a hazai politikai események meghatározó személyisége, hanem a világban zajlóknak is, ahogyan Herdertől tanultam: a Strum und Drangot csakis olyan fiatalember vezetheti, aki als Mensch gewordene ewige Fröhlichkeit... És amint lépkedtem a Királyok útján, a kirakatüvegeken szemmagasságban Václav Havel jött felém a számtalan plakáton, én meg mentem elébe, csupa mosoly arc, a vízszintes plakátsor közepén még egy fénykép a sor felett és alatt, csupa mosoly arcok kereszt alakba rendezve... mintha csak Andy Warhol keze alól került volna ki... és egy Lány megállt szemtől szemben a leen-

dó elnökkel, előhúzta a rúzsát a retiküljéből, és miután a visszatükröző kirakatüvegben szebbre festette a száját, elmosolyodott, egy pillanatig farkasszemet nézett a mosolygós, vidám Václavval, és én akkor, Áprilka, már tudtam... a lány a rúzsával szívet kanyarintott Václav Havel arc- képe köré... majd mind újabb és újabb lányok érkeztek, de már nem azért, hogy a kirakat üvegében, akár egy tükörben, szebben kihúzzák az ajkukat, hanem hogy a rúzsukkal szívet kanyarintsanak mind a tizenöt plakátra, a jövődéli elnök mosolygós és vidám arca köré, leányszívet, fiatal nők szerelmi jelét az ifjú, vidám férfinak... kissé lelassítottam a lépteimet, Áprilka, happening, népi alkotásmód szemtanúja voltam, mivel a cseh, a morva és a szlovák falu fiatal asszonyai emberemlékezet óta nagy gyönyörűséggel mázolnak szíveket nemcsak a ládáikra, nemcsak a szekrényeikre, hanem a tornácra is, mindenhová, ahová csak az emberi alkotókedv elér, mindenhol szívek láthatók, az épületeken és a házak belsőjében, ez a szerelem alapmotívuma... szívek, rajzolt szívek, és padokba és fatörzsekbe vésett szívek a parkban, ahová csak elér az emberi kéz, tudattalanul és tudatosan szíveket fest... a gyerekek is... Tudja-e, Áprilka, hogy tulajdonképpen kik csinálták a bársonyos forradalmat? Bohócok és színészek, gyerekek...

Én pedig, Áprilka, még Mikulást is játszottam. Miután Szent Miklós püspök napján Karafiát úrral megittuk a magunkét az Arany Tigrisben, összedobtunk néhány százast, hogy a diákoknak ajándékozzuk a bölcsészkaron... a főkapunál először átestünk az első ellenőrzésen, azután az épületben a másodikon, majd következett még egy ellenőrzés, végül a cobolyprém kucsámában berontottam abba a helyiségbe, ahol a sztrájkbizottság ülésezett... Diákok és diáklányok ültek odabent, jól rájuk ijeszthettem, mert letettem azokat a százast bankókat az asztalra, és így szóltam... Meghoztam a sörrevalót. De mondom három mondatot, mert a bölcsészkaron illik szólni valamit... Hát jól figyeljenek! Hegel arra tanít, hogy csak annak a nemzetnek van joga a fennmaradásra, amely képes megifjodni – Ti ezt tettétek! Másodszor: a gonosz döngő léptekkel masírozik a világban, míg a jó csak lábujjhegyen... Lépesenként... Ahogy ti is tettétek! Harmadszor pedig, és erre azok fizettek rá, akik begyepesedtek, elbürokratizálódtak, Lao-ce ezt tanítja: félvállról venni a nép panaszát, egyenlő kincseink elherdálásával... És ez a kincs most már a ti birtokotokban van, és a tiétekben lesz, a diákokéban és mindazokéban, akik azt akarják, hogy minőségi változás következzen be egész társadalmunkban, hogy a tisztesség, az emberiség, a

mosoly uralkodjék benne... Na, fiúk, ezt jól vésétek az eszetekbe! És meghajoltunk, majd sarkon fordultunk Karafiát úrral, és a diáksztrájkbizottság tagjai kővé dermedten ülve maradtak, másnap pedig jelentette a londoni rádió, hogy Bohumil Hrabal Mikulásnak öltözve apró figyelmességet nyújtott át a sztrájkbizottságnak, sörre... Ebből láthatja, Áprilka, mi történik Prágában, már a sztrájkbizottságok is hajlamosak rá, hogy látomásaik legyenek, ezért aztán legfőbb ideje, hogy Václav Havel legyen az elnök... És így is történt, Václav Havelt elnökké választották az Ulászló teremben, a televízió világgá sugározta a drága képet, Václav Havel úr nyugodt és mosolygó képét, als Mensch geworden ewige Fröhlichkeit, ha ezt megérhette volna Herder, aki úgy szerette a szlávokat, ez a fiatalember a szavaival olyasmit vállalt, amiről még csak nem is álmodott, de amiről még fiatalabb korában beszélgetett színész barátjával, Honza Tříškával... Te, figyelj csak, gyere ide, intett egyszer magához Tříška; amikor kicsik voltunk, arról ábrándoztunk, ki mi szeretne lenni... és én mindig is színész akartam lenni, de most figyelj, hajolj csak közelebb, tudod, mi akart lenni Vašek Havel? Azt mondta: én tévábemondó akarok lenni, azt akarom, hogy minden este minden családban mindenki engem nézzen, mert én

nemcsak azt mondanám el nekik, hogy mi történt a nagyvilágban, hanem azt is, hogy szeressek egymást, és tisztességgel viselkedjenek az embertársaikkal... Így történt az Ulászló teremben, Áprilka, hogy Havel lett az elnökünk, és miközben beszédet intézett a tömeghez az erkélyről, mosolygott, az emberek pedig örömkönyveket hullattak, mert a boldogság kísérői a könnypatakok is... és amikor azután kilépett a várból, nem tudta megállni, hogy cigarettára ne gyújtson, mert ha valaki öt évet lehúz a börtönben, annak a cigaretta lesz a mindene... majd a katolikus egyház fogadta szertartásán Havel elnököt a cseh királyok székesegyházában, és mennydörgött az orgona, és szólt a zene. Az elnök Tomašek bíboros kíséretében megcsókolta Vencel cseh király koponyáját a Szent Vencel-kápolnában, aki ezentúl majd a mennyből vigyázza majd az égi szerelmet, amelyre Václav Havel ítélte magát... sőt Szent Vencelen kívül az ifjú elnöknek van egy másik cseh pártfogója is a mennyben, Szent Ágnes... Sancta Agnes is saecula saeculorum... És látszik a képernyőkön is, ahogyan az elnök úr és felesége helyet foglal, azaz térdre ereszkedik, hogy meghallgassa a Szent Pál-i leckét, és azután részt vegyen az ünnepi misén... Majd dobpergés, orgonaszó, templomi zene, és akinek eddig száraz maradt a szeme, most

annak is kicsordulnak a könnyei, és a Szent Vitus-templomban fölzúgnak a Te Deum laudamus kezdő akkordjai...

Áprilka, ezek a kezdő hangok megijesztettek engem, mint Igor Sztravinszkij Sacre du printemps-e, aki muzsikájának mennydörgő robajával rémületbe ejtette Párizst abban az évben, amikor az időfeletti és az időbeni keresztezte egymást, amikor a természeti kultusz újjáéledt halottaiból, ahogyan, bár december vége volt, feltámadt, és újjáéledt halottaiból a prágai tavasz is... akár a himnuszunkban, a kertben tündököl a tavasznak virága... Ó, Áprilka, micsoda értelmet nyertek himnuszunk szavai, hogy föltámadt a vallásos érzület és gondolkodásmód, hogy van fölöttünk még valami nálunk hatalmasabb... hogy van mennyország... Te Deum laudamus... És azután este, az Arany Tigrisben fiatal nők mesélték fölháborodva... A nadrágot, amit Adamnál csináltattak az elnök úrnak, ugyancsak elfuserálták, mert egy egész felhajtással kurtább lett a kelleténél... És Václav Havel, amikor megpillantotta magát díszszemle közben a tévéhíradóban, megjegyezte: Na, jól megjártam ezzel a nadrággal...

De meg ne feledkezzem a macskáimról, kedves Áprilka. Itt Kerskóban fagy, a folyosón a víz belefagyott a sárga vödörbe, Cassius gyöngélke-

dett egy kicsit, úgyhogy elébe kellett mennem, hogy a karomba vegyem, a szemében félelem tükröződött, tejet töltöttem ki neki, akárcsak a többieknek, de egy szomorú hírt is be kell jelentenem, ahányszor csak leszálltam az autóbusról, két macska mindig elém jött a szomszédból, két már nagyobbacska cirmos, mindig együtt, egymás mellett, egymás oldalán futottak, mintha láthatatlan szálak fogták volna össze őket, fej fej mellett, mintha egy láthatatlan, csupa szerencséivel megrakott szekeret húztak volna, sőt, amikor elém futottak a fehér kerítés menti hosszú ösvényen, rám is nevettek ezek a macskák, mint amolyan pacsirták cérnaszálon, én pedig megettettem és megsimogattam őket, a természetük akárcsak Cassiusé, hagyták magukat cirógatni, és miután jóllaktak, elügettek, amúgy egymás mellett, mintha közös szekérbe lennének befogva, elügettek arra, amerre a szemük látott, de mindig együtt és egymás mellett... Egy napon azonban csak az egyik macska futott elém, egy kis hó is hullott, amolyan hódara... már tudtam, hogy valami baj történt, és megindultam a finoman behavazott ösvényen... és a másik macska ott feküdt elnyúlva a kapunál, és halott volt az én szerencsét hozó macskám... és a láthatatlan szekér, amit együtt húztak, hogy megörvendeztessenek, a semmibe tűnt, mint va-

lami szomorú mesében... és amikor fölemeltem a földről az élettelen cirst, a tiszta hóban ott maradt a teste lenyomata, körös-körül hó, és benne az elnyúlt macska sötét körvonalai, és a másik, amelyik megmaradt, az árva, mellettem ügetett... hazavittem az élettelen macskát, hogyha fölenged egy kicsit a fagy, eltemessem ott, ahol már néhány korábban elpusztult társa nyugszik... És a macska testének lenyomata a hóban, Áprilka, éppen olyan volt, mint amikor elköltöztem Libeňből, az Örökkévalóság gátjáról... mert amikor kivittük a lakásból az utolsó bútordarabot, és már csak a Dávid-korona maradt a konyhában, amit akkor mentettem meg, amikor a libeňi zsinagóga oltárát likvidáltuk, hazavittem azt a koronát, talán azért, hogy segítsen nekem az írásban, tehát amikor utoljára körülnéztünk két üresen tátongó helyiségünkben, ahol a falakon ott maradt az almáriumok és a szekrények és a képek lenyomata, a bútorok árnyképe, amelyek közt éltünk, pontosabban világosabb árnyalatú képe mindannak, amit már fölpackoltunk a teherautóra, akkor végül leemeltem a libeňi zsinagógából származó királyi koronát, és a helyén ott virított a zsidó királyi jelvény körvonala, lenyomata... majd a koronát becsúszattam két párna közé... Éppen ilyen körvonalakat hagyott, Áprilka, a macska teste is

a hóban a kerítés mellett, ezé a macskáé, amelyik már sohasem futhat elém, mivelhogy elpusztult... és most, ahogy lépdelek, szorosan a nyomomban, szorosan mellettem fut az árva, az árván maradt macska, az, amelyik a mesebeli fogatból megmaradt... És az új sokolníkyi lakásban fölakasztottam a koronát az empire kisszekrény fölé, és ott tündökölt, bárki érkezett hozzánk, egyenest a szemébe szórta sugarait... És én ezt a koronát Arnošt Lustignak ígértem, amikor találkoztam vele Washingtonban, hogy neki adom majd, mert méltó rá, mert gyermekkorát Libeňben töltötte, ott a zsinagóga alatti főutcában, ahol az apja rövidáruval és nadrágtartóval kereskedett... Áprilka, a napokban érkezett meg Prágába Arnošt a családjával, hogy szippantsanak egyet a bársonyos forradalom levegőjéből... és egyszer estefelé Arnošttal és a fiával taxiba szálltunk, és az Arany Tigrisből elhajtattunk hozzám, és én reszkettem, de hát megígértem neki a zsidó koronát, egyedül ő méltó rá, mivelhogy a németek alatt oly sokáig volt koncentrációs táborban... a zuhanyrózsa alá tartottam hát a koronát, a víz lemosta róla a port, ami oly szívesen telepszik meg a lakásban lévő tárgyakon, és a falon most is ott maradt a korona pontos lenyomata... és így, mialatt Pepíček Lustig újságpapírba csomagolta a koronát, és gyöngéden a

dzsekijébe rejtette, továbbra is láttam a falon a koronát, persze csak a fal síkjában, a fal eredeti színe és a porréteg által kirajzolva, ami hosszú évek, hosszú itt lakásom ideje alatt sötétebbre festette a szobám falát, mintha csak azért, hogy minél jobban kitűnjék képzelt és konkrét lényege és formája annak, ami valaha a libeňi zsinagóga oltárát díszítette... Akkortájt gyakorta kijártam Libeňbe, az Örökkévalóság gátjára, a lakásunk már üresen állt, nedves volt, és felhőlyagzottak a falak, és ha beárnyékoltam a szememet, láttam a falon a zsidó királyi korona világos körvonalait, mintha csak gyerekek vágták volna ki fehér papírból, egy pillantást vetettem rá, és elmosolyodtam, és sarkon fordultam, és mentem a dolgomra, amíg csak el nem jött az idő, és buldózerek nem érkeztek, és én elmentem megnézni a koronát még egyszer, utoljára... és a falon, a málló vakolaton még mindig ott volt Dávid király koronájának a lenyomata... és azután minden leomlott, és a buldózerek vadul dolgozni kezdtek... és nemcsak a ház dőlt össze, ahol a feleségemmel, Pipsivel boldogan éltünk, mert fiatalok voltunk, nemcsak az én utcám tűnt el a romok alatt, hanem a szomszéd utca is... És én voltam az egyedüli túlélője az emlékezetemben őrzött koronával, ami egyedül menekült meg a pusztulástól, és most egy Boeingen Ar-

nošt Lustiggal elrepül Washingtonba... Én pedig a kerskói erdőben, itt a kertemben eltemetem a macskát, amelynek addig őrződik meg a hóban a lenyomata, amíg friss hó nem hull vagy esni nem kezd... Te Deum laudamus...

Kedves Áprilka, ezek ám az összefüggések! Január negyedikén volt annak a filmnek a megkezdett bemutatója, amit Jiří Menzel forgatott hatvannyolcban. Pacsirták cérnaszálon a film címe, idáig páncélszekrényben feküdt, amihez csak négy elvtársnak volt kulcsa, mivelhogy a filmet szigorúan őrizték, a negyedik ügyosztály vezetői azt állították róla, hogy ez a film tartalmát és célját tekintve nem egyéb, mint bujtogatás a kommunisták legyilkolására. Most pedig nemcsak én, hanem a rendező és a színészek és a közönség is megtekinthette a Pacsirták cérnaszálon-t, és az emberek, a nézők meghatódtak attól, amit láttak, bár ez a film megdöbbenő híradás a kegyetlen ötvenes évekről, mindazonáltal, és ez a lényeg, a felebarátaink iránti tevékeny szeretetről is szól, a szeretetről, ami nemcsak az időt győzi le, hanem mintegy térbeni kapocs is az ég és a föld között, ahogyan azt Platón tanítja... Én, aki a filmben ábrázoltakat úgy éltem meg, hogy egy egész könyvet írtam róla, amelynek legalább ilyen furcsa címet adtam... Apróhirdetés a házra, amelyben már

nem akarok lakni... nos, amikor megnéztem a filmet tulajdonképpen arról, amiről már régésrég megfeledkeztem, akkor mindaz megelevenedett bennem, amit eltemettem magamban, és noha a lábam fölmondta a szolgálatot, fölván-szorogtam a lépcsőn, csak el és el, és lerogytam egy padra, és többé egy lépést sem tudtam tenni, Corduas úr hívott nekem egy taxit, mert nem volt egyéb vágyam, mint hogy hazajussak... és otthon elsirattam mindazt, amit átéltem, és sírtam a boldogságtól is, hogy megértem, hogy a Pacsirták cérnaszálon nemcsak szól az emberekhez, hanem ez a film üzenet is, Menzel úr riportfilmje epepeia a megalázottak és megszorítottak hű barátságáról, és legfőképpen az emberi kapcsolatokról, amelyek fölötté állnak az időnek, hogy ez a film metszéspontja mindannak, ami időtlen idők óta történik az emberrel, és annak, ami mai, ami modern, con moto, hogy Menzel úr nemcsak művész, hanem zszurnaliszta is, hogy ezt a filmet nem egészen harmincéves fejjel forgatta, és igen találóan mondta akkor, hatvannyolcban Procházka úr... Hrabal úr, mondja meg Menzel úrnak, hogy a Pacsirták az eddigi legjobb műve... Jan Procházka úr esztergályos szakmunkás volt és író, végeredményben a prágai tavasz művészeinek egyike, egy évre rá meg is halt, mindaz a

szörnyűség és rettenet, ami az idegen megszállás után következett, sírba döntötte, míg a prágai tavasz többi alkotója külföldre menekült, vagy belső emigrációba vonult... Ráadásul, Áprilka, hogy tudja, mekkorát lépett előre a bársonyos forradalom alatt társadalmunk, akkor, a hetvenes években a Pacsirták cérnaszálon-t úgy hordozták magukkal a pártfunkcionáriusok a pártértekezletre, mint annak bizonyítékát, hogy tényleg legyilkolták volna a kommunistákat, és valahol Kelet-Csehországban valóban megtörtént, hogy a párttitkárok a Pacsirták megtekintése után így kezdtek kiáltozni... Csak tegyék be ide a lábukat, mi majd alaposan ellátjuk a bajukat!... Ma pedig, ha még élnek, azok között lesznek, akik sorba fognak állni a mozik előtt, hogy saját szemükkel lássák, mekkorát lépett előre a társadalmunk gyermekeinek, a bársonyos forradalmároknak, a diákoknak köszönhetően, akik azért küzdenek, amit a humanizmus és a tisztesség fogalma fémjelez...

P. S.

Áprilka, szilveszter éjszakája olyan volt Prágában, amit maga Fellini vagy Formanunk is szívesen lefilmezett volna... emberek milliói érkeztek a Vencel térre, ahol lassan amolyan karnevá-

li hangulat támadt, gyertyák és mécsesek százezrei világítottak, pezsgősugár lövellt az ünnepi égre, széttört üvegek cserepei csikorogtak a cipőtálpak alatt, kitartóan szirénáztak a mentőautók, merthogy a cserepek nem minden esetben hoznak szerencsét... emberek milliói érkeztek, hogy elbúcsúztassák az óévet, és lassan tiktakolt az óramutató, és közelgett az éjféli, és az emberek kiáltoztak és ujjongtak és sírtak a felindultságtól, hogy mi is történt tulajdonképpen, hiszen mindez olyan hihetetlen... az emberek hajnalban felhúzták a vekkereket, hogy a rádióból is meggyőződjhessenek arról, hogy az, ami történt, nem álom, hogy a bársonyos forradalom, a diákok és a színészek és a bohócok forradalma valósággá vált, hogy tehát ez az év, amelyik éppen a végén jár, történelemmé válik, hogy elkövetkezett az élet új és másmilyen módja, hogy a gyöngéd forradalom elkezdte írni az új történelmet... és így mindaz, amivel Prágát már két hónapja díszítették, minden teleragaszott fal, minden pop-art alkotással befestett felület, mindez azt bizonyítja, hogyha eljön az ideje, az elkötelezett művészet meglegeli a maga alkotóit. Sokszorosítógépeken készült fényképek és újságkivágások és személyekhez címzett békeüzenetek váltakoztak, mindenkinél, aki csak írni tudott, elég volt egy negyedívnyi papírlap, hogy elmondja, amit akar...

És gyertyák és mécsesek újabb meg újabb ezrei gyúltak, amiket beleszorítottak az üvegek lecsapott nyakába, ezekkel világítottak az új évbe vezető úton, és az emberek tolongtak, és Szent Vencel meg Szent Ágnes majdnem az égig magasodott fölöttük, hogy ott a mennyben adjanak hálát azért, amire megérett már az idő ebben a városban, ezen a földön, és ami már a francia forradalom alapeszméje is volt... szabadság, egyenlőség, testvériség... hogy az, ami azelőtt a polgárság birtokában volt, most minden tisztességes ember jussa legyen, aki érzéseiben és gondolataiban Európához és a világhoz tartozik, mivelhogy azt, Áprilka, ami nálunk történik, az egész földkerekségen rokonszenv kíséri... Rokonszenv kíséri az általános humanizmust, amelyet virágaikkal és gyertyáikkal és pop-art műveikkel vívtak ki a bohócok és a művészek és a gyerekek, akik még alig nőttek ki az iskolapadból... diákok, színészek és bohócok, mindazok támogatták a forradalmat, akik fogékonyak az egyszerű emberiességre, és fogékonyak a tisztességre és humorra, akik nem akarnak párthatározatok árnyékában tengődni, hanem a polgár teljes életét akarják élni a törvények és a törvények adta keretek között...

Így hát, Áprilka, a cipőtálpak alatt ropogtak a széttört üvegek cserepei, és szirénáztak a men-

tőautók, merthogy az üvegcserepek nem hoznak feltétlenül szerencsét... gyertyák és mécsesek ezrei... és üvegdarabok meg üvegcserepek csikorgtak a léptek nyomán, ezen a gigantikus esküvőn, amelyhez hozzátartoznak a cserepek is, így veszik kezdetüket az esküvők, az esküvői lakomák, amikor a vőlegény a ház küszöbéig hozza a menyasszonyt, annak a háznak a küszöbéig, amelyben mindannyian lakni akarunk... Robert Rauschenberg és John Cage sem tudtak volna ilyen óriási happeninget rendezni... és még öt perc; és azután még három és még kettő... és azután bang! És az Orloj mutatói összetalálkoznak, és elütötte az éjfélt, és megszületett a kised, az új év... és elindult a Forma-1-es futam, és könnyek patakjai és ölelések milliói, és az emberek egymás szemébe néztek, hogy 1990 újéve van, hogy új lehetőségek nyílnak munkával és munkában, de most már a tisztesség és a becsület jegyében...

Áprilka, mivel maga bohemista az Egyesült Államokban, bizonyára megérte mindezt... remélem, hogy miként eddig is csodálatosan alakult minden, úgy továbbra is teljesítjük hétköznapi feladatainkat, hogy Václav Havel elnök úr legalább egy kicsit elégedett legyen... egy kicsit elégedettebb, mint a nadrágjával, amit a díszszemlére varrattak neki... hogy amit az állampolgárok

ígérték neki, valósággá, azaz igazzá is váljék... Egyébként is mint bohemistának egyet s mást meg kell értenie...

Kersko, 1990. háromkirályok napján